

Бацюкова С.Ю.

Статус свободи як відображення існування адвокації в суспільстві

УДК 321.01:316

Бацюкова С.Ю.,
аспірант кафедри політології
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
ключовий експерт з питань тренінгів
проекту Європейського Союзу
«Підтримка впровадження Угоди
про асоціацію між Україною та ЄС»

У статті розглядається методологія визначення статусу свободи у співвідношенні з факторами, що визначають адвокацію в суспільстві. За допомогою такого підходу доводиться, що статус свободи відображає можливість виникнення її характеристики адвокаційних дій у тій чи іншій країні або в тому чи іншому суспільстві.

Ключові слова: адвокація, статус свободи, політичні права, громадянські свободи.

В статье рассматривается методология определения статуса свободы в соотношении с факторами, которые определяют адвокацию в обществе. С помощью такого подхода доказывается, что ста-

тус свободи отображает возможность возникновения и характеристики адвокационных действий в той или иной стране либо в том или ином обществе.

Ключевые слова: адвокация, статус свободы, политические права, гражданские свободы.

The article looks at the methodology that determines the freedom status, in correlation with factors that define advocacy in society. This approach is used to prove that freedom status shows the probability of advocacy implementation and its characteristics in a country/society.

Key words: advocacy, freedom status, political rights, civil liberties.

Одним із висновків, зазначених у статті "Motivating factors for advocacy", опублікованій автором у збірнику «Ідеологія та політика» ("Ideology and Politics") [1], є те, що адвокація існує в будь-якому суспільстві (бідному й багатому, вільному й невільному тощо), проте вагомість факторів, які мотивують адвокацію, залежить від режиму свободи в країні (freedom status). Серед мотиваційних факторів автором розглядаються такі фактори, як тиск з боку міжнародної спільноти, організацій; незадоволення діями влади; порушення прав і свобод; відсутність законів, норм або їх невиконання; відчуття несправедливості в суспільстві; промоція нової ідеї. Згідно з висновками, зробленими в зазначеній статті, наприклад, вірогідність виникнення адвокації через порушення прав і свобод є різною для суспільств із різними статусами свободи. Для розуміння релевантності й валідності (вірності) зв'язку між мотиваційними факторами та режимом свободи важливо зазначити, як саме визначається режим свободи і якою мірою він пов'язаний з адвокацією або може визначити можливість виникнення адвокаційних дій у тій чи іншій країні.

Freedom status («статус свободи») – це індекс, що використовується для визначення рівня свободи. Індекс розроблений міжнародною правозахисною неурядовою організацією Freedom House, який ґрунтується на рівні реалізації в країні політичних прав і громадянських свобод. Статус свободи з року в рік публікується в рамках міжнародного дослідження-звіту Freedom in the World [2].

Мета статті – продемонструвати, як методологія визначення статусу свободи в країні враховує елементи-фактори адвокації та як саме режим свободи в країні відображає можливість виникнення її характеристики адвокації.

Дослідження статусу свободи в науковій літературі часто обмежується критикою методології стосовно визначення статусу. Так, наприклад, дослідник Боллен [3] критикує дослідження, проведені

в рамках звіту Freedom in the World, як неточні, а висновки цього дослідження – як такі, що ґрунтуються на історіях із політичного та суспільного життя, а не на науковому підході. Оскільки визначення статусу свободи зводиться до кількісного обрахування величин двох індикаторів – політичних прав і громадянських свобод, то неможливо визначити, чим відрізняється статус свободи країни, де політичні права дорівнюють 4, а громадянські свободи – 2, від статусу свободи країни, де політичні права дорівнюють 2, а громадянські свободи – 4. На факт обрахування статусу свободи також звертають увагу дослідники Скобл і Візеберг [4].

У дослідженні проекту "Map-Making and Analysis of the Main International Initiatives" [5] йдеться, що статус свободи через свою сфокусованість на політичних правах і громадянських свободах досить чітко відображає рівень демократії в країні, демократичне врядування, ситуацію з правами людини. Незважаючи на зауваження, надані в дослідженні Kellogg Institute [6], щодо низького рівня вірогідності первинних даних, які використовуються для обрахування індексу свободи, сприйняття політичних прав і громадянських свобод у світі і їх перелік постійно змінюються, а отже, змінюється й методологія збирання первинних даних, а через це встановити допустимий рівень вірогідності не завжди можливо. Останнє, зокрема, описується в Стенфордській енциклопедії філософії [7].

Економічні та політичні права і свободи реалізуються в прогресії, вимагають часу й волі суспільства, тиску на владу з метою реалізації цих прав. Разом із боротьбою за права і свободи, відповідно до дослідження "Map-Making and Analysis of the Main International Initiatives" [5], розбудовуються адвокаційні компетентності в суспільстві. Говорячи про права і свободи, якими визначається статус свободи в суспільстві, важливо розуміти, що, з одного боку, існують обов'язки влади щодо гарантії прав і свобод, а з іншого – реалізація прав і свобод відбувається з власної волі людини, групи

осіб. Останнє невід'ємно пов'язане з розумінням і вмінням відстоювати свої права – з адвокацією.

Статус свободи визначається відповідно до методології, запропонованої Freedom House [8]. Статус свободи визначається 25 індикаторами, які описують рівень утілення в країні політичних прав і громадянських свобод. Кожен із 25 індикаторів оцінюється за шкалою, і в сумі вони мають давати 100%. Статус свободи загалом оцінюється за шкалою від 0 до 7, де сім – це відсутність свободи в країні:

- Вільна країна – рейтинг від 1 до 2,5.
- Частково вільна країна – рейтинг від 3 до 5.
- Невільна країна – рейтинг від 5,5 до 7.

Рівень політичних прав і громадянських свобод у суспільстві визначається за допомогою запитань:

- політичні права – 10 запитань по 4 бали, 40 балів разом;
- громадянські свободи – 15 запитань по 4 бали, 60 балів разом.

Аналіз статусу свободи з року в рік проводиться більше ніж 100 радниками та аналітиками (80 аналітиків і 30 радників працювали над звітом у 2016 році).

Наприклад, відповідно до "Freedom in the World Report", у 2016 році статус свободи Литви був оцінений як «1», що означає «вільна країна», статус свободи України був оцінений як «3», що означає частково вільна країна, статус свободи Білорусі був оцінений як «6,5» – невільна країна. За таким принципом щороку оцінюється більше ніж 200 країн і територій (у 2015 році, наприклад, оцінено 195 країн і 15 територій).

Зв'язок між політичними правами і громадянськими свободами, що визначають статус свободи країни, є очевидним: відсутність політичних свобод у державі зазвичай означає низьку активність громадянського суспільства, а за відсутності свободи преси, свободи зібрань і верховенства права реалізація політичних свобод і прав є неможливою. Одне з питань, що визначає рівень реалізації політичних прав, ставить наголос на рівному доступі до промоції політичних кампаній у засобах морсової інформації (далі – ЗМІ) всіма політичними кандидатами, на реалізації в країні свободи зібрань. Обмеження свободи зібрань чи обмеження доступу до ЗМІ можуть стати причинами для виникнення незадоволення в суспільстві, а отже, адвокаційних дій [1]. Ці обмеження характерні для країн із низьким рівнем свободи (індекс, більший за «3»).

«Чи представники опозиції переслідуються, арештовуються?» – це запитання, що належить до переліку визначення статусу свободи, відображає рівень реалізації свободи слова, політичних поглядів. Отже, відповідь «так» на це запитання характеризує суспільство та країну як невільні. У таких країнах адвокація обме-

жена несвободою, тому часто має локальний (іноді міжнародний) рівень. Утілення адвокаційних ініціатив на національному рівні в таких країнах є дуже обмеженим. У зв'язку з авторитарними законами, людина часто не має вибору, окрім того, щоб підкоритися режиму. Громадянське суспільство в невольних країнах слабке й не є актором у прийнятті суспільно важливих рішень.

Під найвищим рівнем утілення громадянських свобод розуміється свобода асоціацій, зібрань, віросповідання, висловлювань, що можливо в країні, де ефективно реалізується верховенство права, існує незалежна правова система, втілюються принципи недискримінації, рівності в суспільстві, де групи осіб можуть відкрито просувати інтереси чи ідеї, а отже, втілювати адвокаційні дії, якщо для цього є причини. Адвокація в країнах із високим рівнем утілення прав і свобод має досить мирний характер, бо існує висока вірогідність досягнення домовленості між владою та громадянським суспільством, останнє вважається важливим актором у процесі прийняття рішень.

У країнах, де реалізується широкий спектр політичних прав і свобод, що входять до обрахування індексу «статус свободи», існує справедлива конкуренція між політичними силами, опозиція має вплив, інтереси меншин ефективно представлені в політичній сфері. Це такі країни, як Польща, Естонія, Франція, Литва.

У частково вільних країнах (статус свободи = від 3,5 до 5) деякі політичні права і громадянські свободи захищаються, а інші – ні. Адвокація в таких країнах часто викликана незадоволенням діями влади й відчуттям несправедливості в суспільстві. Частково вільні країни часто характеризуються потужним громадянським суспільством (Молдова, Україна, Туреччина), яке може і здатне адвокатувати за свої права й інтереси, чинить тиск на владу й бореться за можливість брати участь у процесі прийняття рішень. Адвокація при цьому може мати як мирний, так і агресивний характер, може бути реалізованою як на національному, так і на локальному рівнях. За умови бездіяльності влади перехід країни від статусу «невільної» до «вільної» часто здійснюється завдяки масовим протестам, а іноді революціям.

У невольних країнах (статус свободи = від 5,5 до 7) політичні права не можуть бути реалізовані через утиски з боку влади, через авторитарний стиль правління тощо (Російська Федерація, Білорусь, Казахстан). Свобода висловлювань, мирних зібрань та асоціацій практично не існує. Опозиція в таких країнах дуже слабка, неконсолідована або її немає. Адвокація в невольних країнах нечасто виникає через покарання та легалізовані обмеження активності громадянського суспільства, проте якщо виникає, то має масовий характер і застосовує агресивні методи тиску на владу. Для

таких країн типова адвокація локального характеру, наприклад, спрямована, на промоцію нової ідеї, що не шкодить інтересам і позиції влади.

Методологія оцінювання статусу свободи бере за основу Загальну декларацію прав людини 1948 року [9] – міжнародний документ, що визначає права та фундаментальні свободи людини. З огляду на всеохопний рівень Декларації, критерій «статус свободи», у свою чергу, також застосовується до будь-якої країни й території, не пов'язаний із культурним, гендерним чи релігійним розумінням свободи, тому що стандарти, закладені в Декларації, є однаковими для будь-якої географічної території, для бідних і багатих країн, для країн із демократичним і авторитарним режимом.

Відповідно до зображеної методології визначення статусу свободи, можна зробити висновок, що статус свободи демонструє, якою мірою громадянське суспільство в країні має можливість використати й захистити політичні права та громадянські свободи. Реалізація прав і свобод, як зазначається в статті, напряду пов'язана з волевиявленням громадян, із їхньою здатністю впливати на процес прийняття рішень (що, у свою чергу, визначає адвокацію) [10]. Виходячи із цього, можемо сказати, що статус свободи будь-якої країни відображає факт існування чи неіснування адвокації в країні й такі її характеристики, як масовість, мирність (агресивність).

З огляду на політичні права і громадянські свободи, індикатор «статус свободи» не оцінює забезпечення політичних прав і свобод законодавчими нормами, а сфокусований на втіленні цих свобод громадянами. Закони можуть існувати й бути гармонізованими з найкращими міжнародними законодавчими актами, деклараціями, проте можуть не виконуватися, що означатиме, що в країні, наприклад, недостатньо політичної волі для виконання цих законів, існують обмеження щодо здійснення тиску на владу з боку громадянського суспільства.

Рівень утілення прав і свобод громадянським суспільством – складник статусу свободи, пов'язаний з активністю суспільства як такого, зі здатністю суспільства виступати «проти» чи, навпаки, захищати права й інтереси, що є відображенням існування чи неіснування адвокації в суспільстві.

Зіставлення методології визначення статусу свободи як характеристики суспільства з основними елементами, що визначають адвокацію, такими як участь громадян у процесі прийняття рішень, волевиявлення, можливість масових консолідованих дій тощо, доводить, що статус свободи характеризує, якою мірою адвокація може бути реалізована в суспільстві та які її характеристики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Svitlana Batsyukova. Motivating factors for advocacy in countries with different freedom statuses: Ukraine and Belarus // *The Ideology and Politics Journal*. – 2016. – P. 5–29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ideopol.org/?page_id=7.
2. Freedom House. Freedom in the World 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf.
3. Bollen. Political Rights and Political Liberties in Nations: An Evaluation of Human Rights Measures // *Human Rights Quarterly*. – 1986. – Vol. 8. – № 4. – P. 567–591.
4. Scoble, Harry and Laurie Wiseberg. Problems of Comparative Research in Human Rights // *Global Human Rights: Public Policies, Comparative Measures and NGO Strategies*. – 1981. – P. 147–171
5. Todd Landman. Map-Making and Analysis of the Main International Initiatives on Developing Indicators on Democracy and Good Governance // *Final Report, University of Essex*. – 2003. – 95 p.
6. Kellogg Institute. Authoritarian Regimes: Stability, change, and pathways to democracy, 1972–2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/331.pdf>.
7. James Nickel. Stanford Encyclopedia of Philosophy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://plato.stanford.edu/entries/rights-human/>.
8. Methodology: Freedom in the World [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2016/methodology>.
9. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
10. Бацюкова С. Визначення адвокації як предмету дослідження в політології / С. Бацюкова // *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. – 2014. – Вип. 27. – 320 с. – С. 77–82.